

*І.Г. Барановська, М.В. Вацьо
ВДПУ ім. М. Коцюбинського,
кафедра мистецької підготовки*

ВПЛИВ НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА НА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Проблеми перебудови нашого суспільства тісно пов'язані з вирішенням завдань формування творчої особистості. Адже саме така особистість є справжнім творцем історії, оскільки весь шлях, який пройдено людством - це безперервний процес творіння. Творчість дає людині можливість актуалізувати свої потреби, інтереси, здібності, знаходити форми прояву індивідуальної активності. Творче самовираження сприяє усвідомленню особистісної ваги, емоційному розкріпаченню, зростанню впевненості в собі. У зв'язку з цим все більшої теоретичної і практичної значущості набуває залучення учнів до творчої діяльності.

Проблема формування творчої особистості завжди була у полі зору вчених. Різні аспекти творчості розглядали В.Дружинін, І.Семенов, Я.Пономарьов; психологічні основи творчої особистості вивчали Д.Богоявленська, Л.Виготський, П.Гальперін, Д.Ельконін, Г.Костюк, В.Крутецький, Н.Тализіна; педагогічний аспект зазначеної проблеми досліджували Ю.Бабанський, В.Паламарчук, М.Скаткин, О.Щолокова та інші. Дослідниками сформульовано основні умови формування творчої особистості (Н.Вишнякова, Л.Івахненко, В.Лозова, Н.Мозгальова); виявлено специфіку впливу різних засобів естетичного виховання на розвиток творчої активності молодших школярів (Д.Джола, А.Щербо).

В основі концепції сучасної загальноосвітньої школи лежить теза про те, що школа повинна формувати і зберігати національну культуру, єдину з національним ґрунтом і корінням свого народу. Тому використання творів народного мистецтва на музичних заняттях в урочний та позаурочний час

має завдання не тільки всебічного розвитку природних здібностей, а є одним з ефективних засобів формування творчого особистості.

Любов до народної музики, як виду мистецтва - найприродніше і найглибше духовне начало людського життя, адже кожна дитина генетично несе в собі зачатки тої музичної свідомості, на якій в далекому минулому зросла могутня сила музичного фольклору. З багатьох питань, які постають педагогікою у зв'язку з використанням народної спадщини, насамперед потрібно розглянути, якою мірою народне мистецтво може бути джерелом виховання, формування творчої особистості сучасного школяра.

Сьогодні науково-педагогічна думка має у своєму розпорядженні дані фольклористичних та музикознавчих досліджень фольклору, як виду народного мистецтва (В.Гошовський, А.Завальнюк, А.Іваницький, К.Квітка, Ф.Колесса, О.Потебня та ін.). Виховний потенціал фольклору вивчали М.Стельмахович, Ю.Руденко, Є.Сявак, О.Смоляк та ін.. Ідея відродження національного фольклорного матеріалу складає коло сучасних педагогічних проблем творчого спрямування.

Метою даної статті стало з'ясування механізмів впливу народного мистецтва, зокрема фольклору на формування творчої особистості молодших школярів.

Проблему творчості досліджують вчені різних наукових галузей. Філософи, розглядаючи процес творчості, вивчають механізми цього процесу та обґрунтовують відповідь на питання щодо можливості створення нового.

Психологічна наука досліджує психологічні механізми перебігу самого акту творчості, як суб'єктивного вияву індивіда. Психологи розглядають «творчість» як діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних і духовних цінностей за допомогою наявних в особистості здібностей, мотивів, знань і умінь, завдяки яким створюється продукт, що відзначається новизною, оригінальністю, унікальністю. Вивчення цих властивостей особистості виявило важливу роль уваги, інтуїції, неусвідомлених

компонентів розумової активності, а також потреби особистості в самореалізації, у розкритті й розширенні своїх творчих можливостей.

С.Гончаренко наголошує, що «творчість - продуктивна діяльність, що здатна пробуджувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення. Розвиток творчого потенціалу діяльності є важливою умовою культурного прогресу суспільства й виховання людини, тому на всіх шаблях школи (початкова, середня, вища) слід звертати особливу увагу на формування у учнів різноманітних, глибоких і міцних систем знань, на максимальну стимуляцію самостійної діяльності учнів, на розвиток стійких творчих інтересів, цілеспрямованості творчих пошуків, наполегливості під час виконання творчих завдань» [1, 326]. Отже, педагогічна наука розглядає творчість з позицій розвитку творчих якостей в навчально-виховному процесі.

Розвитком творчої особистості важко керувати. Важливо враховувати зовнішні і внутрішні рушійні сили розвитку дитини, безперервну взаємодію природженого (діяльність нервової та всіх інших систем організму) і набутого (досвід, виховання, умови життя), що визначає співвідношення між рівнем досягнутого і новим змістом життя дитини, її інтересами, потребами. За висловом українського психолога Г.Костюка, засвоєне зовнішнє стає внутрішньою, суб'єктивною умовою подальшого розвитку особистості.

На переконання Л.Виготського творчий тип діяльності спрямований на створення „нового", утім, це „нове" може бути не лише витвором нового продукту зовнішнього світу, а й побудовою розуму чи почуття, що живуть і виявляються лише у самій людині, і є новим відносно її системи знань, способів дій, ціннісних орієнтацій тощо. На основі такого підходу виділяється навчально-творча діяльність, якій притаманна суб'єктивність „новизни".

П.Еббс вважає, що «якщо дитина вигадує казки, співає, танцює, малює, то вона реалізує внутрішній чуттєвий імпульс через культурні форми, вже набуті людством, своєрідно трансформуючи їх». Вчений підкреслює, що в

кожному окремому виді мистецтва існує власне «естетичне поле», яке базується на народній традиції. Отже, моделюючи творчу діяльність молодших школярів у навчально-виховному процесі потрібно забезпечити цілісний підхід «входження» дитини у світ народного мистецтва.

Народне мистецтво (фольклор), що складався й збагачувався впродовж століть, є справжнім золотим фондом української музичної культури, літописом нашого життя. Синкретичність його образів, багатство символіки, поетичних алегорій, різнобарв'я та інтонаційна виразність фольклорних творів спричиняє можливість їх ефективного використання в педагогічному процесі.

Формування творчої особистості молодших школярів - це складний процес, оскільки діти цієї вікової групи ще важко усвідомлюють свої переживання, вони не вміють зіставляти їх, тільки вчаться розрізняти тонкі психологічні стани людей за мімікою, пантомімікою, позою, жестом, інтонацією. Цей процес потребує забезпечення цілісної динамічної системи підготовки дітей до сприймання фольклорних творів у єдності його музичних, поетичних, обрядових ознак; орієнтацію навчального процесу на поступове включення дітей до драматургії фольклорного явища; врахування їх вікових особливостей.

О.Ростовський зазначає, що молодші школярі «легко відгукуються на різні творчі завдання, можуть імпровізувати на заданий образ, створювати ритмічні й мелодичні імпровізації на дитячих музичних інструментах, інсценізувати знайому пісню або інструментальну п'єсу зображального характеру» [3]. «Слід враховувати, - вважає Г. Падалка, - що молодший шкільний вік багатий на приховані можливості розвитку, які важливо своєчасно помітити і підтримати» [2]. Вдумливе ставлення до вікових особливостей, фізичного і психічного розвитку дітей дасть учителеві можливість цілеспрямовано, без шкоди для вихованців здійснювати їх творчий розвиток.

Народне мистецтво - це «цілісний та витончений світ, який безжалісно порушується», якщо з нього вихоплюють той чи інший елемент і коли його розміщують у невластивому оточенні (О.Потебня). Колядка чи веснянка, висмикнута з цілісного календарно-обрядового дійства, сама по собі не дає можливості осягнути, відчутти глибину ідей, закладених в синтезі обрядового художнього образу. Те ж саме можна сказати про історичні пісні, думи, про народні пісні-плачі, побутові ліричні пісні тощо. Образність старовинного українського фольклору особлива. Вона пов'язана із тисячолітніми мислеформулами, які відтворюються на рівні асоціативно-образних уявлень. Синкретизм характеризує не тільки фольклор, у психології він вказує на особливість мислення, яка ґрунтується на потребі зв'язувати між собою розрізнені явища. Враховуючи особливості розвитку дітей молодшого шкільного віку, закономірно вважати, що найбільш природовідповідним на уроках мистецтва буде сприймання синтетичних художніх образів (де органічно поєднані слово, музика, жест, рухи тощо).

Звичайно, головним завданням вчителя є активізація емоційної сфери учнів. Отже, необхідно запропонувати молодшим школярам різноманітні види робіт, залучити їх до виконання цікавих вправ, які допоможуть набути навичок та вмінь у визначенні й вияві найрізноманітніших людських почуттів і переживань. Почуття людей, як і психічні явища та музичні інтонації, являючись специфічною формою їх матеріалізації, мають спільний життєвий зміст, а народне мистецтво концентрує в собі емоційний досвід, попередніх поколінь.

Діти особливо емоційно реагують на фольклорні твори, які відтворюють різноманітні яскраві образи, сюжети, дійства тощо. Використання у навчальній діяльності елементів гри та різноманітних рухів сприяє розкриттю художніх образів твору та створює сприятливі умови для розквітості дитячих дій. В ігровій формі діти вчаться інсценізувати пісні, створювати власні мелодії, грати на простих музичних інструментах. Гра має бути тісно пов'язана з сюжетами казок, з малюнками, рухами під музику,

літературною творчістю. Через синтез музики, слова, танцю, ритмічних рухів гра допомагає розвинути ритмічне чуття, музичні здібності, творчий потенціал вихованців, а також задовольняє потребу зростаючого організму в рухові, емоційному відпочинку від розумової праці. Рухи дітей стають невимушеними і красивими, формується правильна постава, чітка координація рухів.

Наприклад, до програми молодших класів увійшли хороводні пісні -веснянки «Подоряночка», «Вийди, вийди, Іванку», «Перепілонька» тощо. Хороводи - один з найдавніших видів народного мистецтва. Їх виконання пов'язане з обрядовими діями зустрічі весни. Вони являють собою синтетичний вид народної творчості, в якому органічно поєднані поезія, музика та хореографія. Школярам потрібно пояснити, що ці ігрові, хороводні яскраві дії, поєднуючи спів, рухи, пантоміму відтворюють глибоко емоційні мотиви (радість життя, пробудження природи від зимового сну тощо). Доречно організувати виконання веснянок у різнобарвних, мистецьки вишитих сорочках, плахтах, крайках, вінках з весняних квітів. Розповідь про забуті обряди «Першої барони», «Топтання рясту», «Свято коваля» доповнить цілісність цієї колективної творчої діяльності.

Таким чином, народне мистецтво, що склалося й збагачувалося впродовж століть є справжнім золотим фондом української культури. Залучення молодших школярів до вивчення творів народного мистецтва має великі перспективи у розвитку особистісних якостей, високих моральних почуттів, індивідуальних здібностей до творчості, а отже сприятиме формуванню творчої особистості.

Література:

1. Гончаренко Семен. Український словник. - Київ: Либідь, 1997.- 376с.
2. Паданка Г.Н. Учитель, музика, діти. - Київ: Муз Україна, 1982.
3. Ростовський О.Я. Педагогіка музичного сприймання: Навчально-метод. посібник. - К.: ІЗМН, 1997. - 248с.